

Стрельцов Є.Л.
*Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри кримінального права,
доктор юридичних наук, доктор теології, професор, член-кореспондент
НАПрН, заслужений діяч науки і техніки України*

ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА: РЕАЛЬНІ ТА ПРОГОЛОШЕННІ

Завдання кримінального права¹ закріплені у ч.1. ст.1 Кримінального кодексу України (далі - КК), де вказується, що вони полягають у правовому забезпеченні охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам. У ч.2 КК визначений так званий механізм виконання цього завдання, а саме: для «здійснення цього завдання

Кримінальний кодекс України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами, та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили». Чітко і зрозуміло закріплене правове визначення основних інститутів кримінального права: злочину і покарання.

В той же час, по-перше, таке завдання і механізм його реалізації може мати певні складнощі при своїй реалізації. Наприклад, це не завжди «співпадає» з сутністю відповідного діяння, яке проголошують забороненим (криміналізують) або яке визначають вже можливим для вчинення (декриміналізують). Також і механізм практичного «впровадження» таких правових приписів може бути не завжди «адекватним». Таки «докази» можливо продовжувати. Але це може приводити до того, що у суспільному житті не завжди вдається поєднати у єдиний «ланцюг» наміри, які покладались на кримінальне право, та той результат, якій настає.

---

¹ Кримінальне право може, як відомо, використовуватися в декількох значеннях: як галузь права, як галузь законодавства, як навчальна дисципліна і науковий напрямок. У багатьох наукових публікаціях ці визначення багато в чому, особливо при деталізації окремих аспектів дослідження, розглядаються в певною мірою як синоніми (Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані: монографія/за ред. проф. О.В. Козаченко, проф. Є.Л. Стрельцова. Миколаїв: Іліон, 2016, с.8). В цій публікації частіше за все буде співпадати значення кримінального права як галузі законодавства і галузі права.

Аналіз цих питань на більш глибокому, змістовному рівні демонструє, що це стає можливо за низкою суттєвих причин, які певною мірою можливо диференціювати. Такими потрібно вважати ті, які пов'язанні зі значними змінами у суспільному житті. У цьому напрямку можна виділити декілька важливих аспектів. Один з них пов'язаний з тим, що відповідне діяння, яке має дійсний характер і ступень суспільної небезпек, є, умовно кажучи «новим» і вже не «падає» у сферу діючої кримінально-правової норми (кримінально-правових норм) та залишається «відстороненим» від відповідної реакції держави. Складні періоди у державному будівництві, наявність «минулого» за багатьма показниками кримінального законодавства, яке не дає змогу державі здійснювати відповідну реакцію, може привести до того, що рівень криміналізації суспільства значно підвищується, не маючи відповідної державної реакції.

В той же час, якщо подивитися на цю проблему, умовно кажучи, з іншого боку, «швидка» криміналізація, без наявності необхідної політико - правової, економіко-правової, соціально-правової та іншою аргументації, дуже часто не покращує, а скоріше, погіршує таке становище. Таке становище: наявність «застарілого» законодавства чи (та) непродумана криміналізація (декриміналізація) може привести до низки негативних, причому, не тільки кримінально-правових наслідків. Це, наприклад, може сприяти, спочатку, «явленню» правового нігілізму, а вже на наступному етапі - і навіть правового цинізму. Все це свідчить про те, що будь які «операції», пов'язанні з кримінальним правом повинні бути об'єктивно необхідними та професійно аргументованими. Причому, це стосується діючого законодавства та будь яких змін у цьому законодавстві.

В той же час відсутність цього може привести до того, що на кримінальне право можуть покладатися завдання, які воно об'єктивно не в змозі виконати. При цьому, і це потрібно звернути спеціальну увагу, , що не тільки кримінальне право буде «не в змозі» виконати таке завдання. Від виконання такого, дуже часто важливого соціального завдання, «звільняють» ті міністерства, відомства, установи, які за своїм характером повинні це виконувати.

Один, на нашу думку, суттєвий приклад віртуальності таких завдань, які традиційно вважаються притаманними саме кримінальному праву. Це так звані профілактичні завдання кримінального права. Звичайно, не потрібно виключати превентивні можливості кримінального права. Сама наявність кримінально правових норм може, підкреслюємо, може утримати певну кількість людей від вчинення діяння, яке заборонено можливістю кримінального покарання. Але не потрібно перевищувати такі можливості кримінального права, зводити їх до рангу основних завдань. Наприклад, основне положення, яке було закладено у Французькій кримінальній кодексу 1810², так званий Кримінальний кодекс Наполеона, наголошувало, що тяжкість покарання повинна бути сильніше вигоди від можливого злочину. Цей посил, безумовно має, превентивний зміст. Але деталізація цього, надання кримінальному праву якихось додаткових, спеціальних превентивних засобів та можливостей, потрібно сприйматися достатньо «обережно».

Необхідність цього достатньо чітко можливо продемонструвати на одній принциповій обставині - детермінації злочинності. В останній час ми все частіше починаємо визнавати, що капіталістична суспільно-економічна формація, яка заснована на ринковій моделі економіки, може "породжувати" певні види суспільно небезпечних діянь. Наприклад, корупційні прояви, наявність яких сьогодні спостерігається у всіх сферах суспільного життя. Більш того, дуже часто наші лідери с певною «гордістю» говорять, що корупція притаманна практично усім сучасним країнам. Залишаючи в стороні цю «гордість», одночасно підкреслено, що тим самим підтверджується об'єктивна «природність» цього явища для капіталістичного устрою. Ми вже багато раз наводили цікаві міркування прокурора міста Монреалю у Канаді пані Дженіфер Бріскоу, яка під час особистої зустрічі цілком чітко визначила: «Вступаючи у цей світ, ви вступаєте у світ грошей. А там, де є гроші, завжди є економічні злочини». «Економічні злочини, - продовжила вона, - це є та вартість, яку ми сплачуємо за проживання в такому

---

²Цей кодекс вступив в дію з 1 січня 1811 року одночасно з Кримінально-процесуальним кодексом. Саме на це потрібно звернути увагу, що для якісного функціонування системи кримінальною юстиції матеріальні та процесуальні кодекси повинні вступати в дію одночасно.

суспільстві» [Стрельцов Е.Л. Экономическая преступность в Украине. Предисловие проф. Мартина Финке (университет Пассау, ФРГ. Курс лекций. Одесса, АО Бахва, 1997, с. 8]. Виходячи з цього, потрібно знову, але вже з більш реалістичних міркувань, поглянути на превентивні можливості кримінального права.

Так, розуміння цього повинно накладати завдання на спеціальні напрямки здійснення державної політики на національному рівні, державами - на міжнародному рівні і т.і. Причому, такі завдання повинні мати не тільки соціально-економічні напрямки. Окремої уваги потребують, наприклад, ідеологічно-моральнісні напрямки формування ментальності у суспільстві, визначення основних морально-етичних цінностей, які повинні домінувати у суспільстві.

Основне завдання кримінального права полягає в створенні правової бази для захисту суспільства. Кримінальне право здійснює її тільки визначеним у законі способом і в обмеженому обсязі. Кримінальне право своїми можливостями забезпечує громадську безпеку, під якою розуміється не відсутність злочинів, а утримання злочинності в певних межах, під контролем, в результаті чого досягається висока ступінь розкриття скоєних злочинів, та кримінальне переслідування здійснюється незалежно від особистості злочинця. У захисті безпеки суспільства кримінальне право розглядається як останній аргумент, який використовується, коли інші засоби результатів не дали. Таке розуміння можливостей кримінального права ніяким чином не свідчить про обмеженість можливостей кримінального права. Навпаки, ті «жорсткі» можливості, які воно створює, потребують його можливості тільки, як вже виділялось, у якості «ultima ratio» (лат. - останній засіб) у держави для реакції на відповідні діяння. Саме розуміння цього потрібно враховувати, визначаючи завдання кримінального права.